

ΤΟ ΠΑΡΚΟ ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ ΑΘΗΝΑΣ ΩΣ ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΒΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

THE PARK OF GREEK LITERATURE IN ATHENS AS A STARTING POINT FOR EXPERIENTIAL LEARNING AND LITERARY TOURISM

Μαρία Μανώλα
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Τμήμα Διοίκησης Τουρισμού
Παν Δυτ Αττικής
mmanola@uniwa.gr

Περίληψη

Το Πάρκο Ελλήνων Λογοτεχνών Αθήνας, είναι ένα πάρκο στην καρδιά της πρωτεύουσας της χώρας, όπου συναντάμε προσωπικότητες από τον χώρο της λογοτεχνίας, της τέχνης και της πολιτικής. Βρίσκεται στον περιβάλλον του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Αθηναίων και αποτελεί ξεχωριστή πολιτιστική κληρονομιά, η ανάδειξη της οποίας θα μπορούσε να λειτουργήσει ως εκπαιδευτικό και εργαλείο για τα παιδιά και τους μεγάλους αφού θα τους έφερνε σε επαφή με την πολιτιστική κληρονομία του τόπου μας αλλά και ως πόλος έλξης τουριστών, εξετάζεται σε αυτήν την μελέτη. Προβάλλει τη διαφορετικότητα των Αθηνών και θα πρέπει να αποτελέσει πρωταρχική δράση και φροντίδα των τοπικών αρχών.

Στο παρόν άρθρο προτείνεται μία πρωτότυπη πολιτιστική διαδρομή με κριτήριο τις προτομές και τα αγάλματα των ανθρώπων του πνεύματος που κοσμούν το συγκεκριμένο πάρκο. Η δημιουργία μιας συγκεκριμένης ταυτότητας του πάρκου θα αποτελούσε την κινητήρια δύναμη για τη βιώσιμη ανάπτυξη του. Πολιτισμός, τουρισμός, και βιοματική μάθηση δίνονται σε ένα τρίπτυχο που συνδυάζει την επιμόρφωση με την ψυχαγωγία

Λέξεις κλειδιά

Λογοτέχνης, θεματικό πάρκο, Πολιτισμός, περιφερειακή ανάπτυξη.

Abstract

The Park of Greek Writers of Athens is a country park in the heart of its capital, where we meet personalities from the fields of literature, art and politics. It is located in the vicinity of the Spiritual Center of the Municipality of Athens and is a separate cultural heritage, the promotion of which could function as an educational tool and tool for children and adults since

they brought them into contact with the cultural heritage of our place and as a whole, tourist attraction. It is examined in this study. It highlights the diversity of Athens and should have the primary action and care of the local authorities.

In this article, an original cultural route is proposed based on the busts and large figures of the people of the spirit that adorn this particular park. The creation of a specific identity of the park would be the driving force for its sustainable development. Culture, tourism, and experiential learning are given in a triptych that combines education with entertainment.

Key words

Writer, theme park, Culture, regional development.

1. Περιφεριακή Ανάπτυξη και Λογοτεχνικός Τουρισμός

Σύμφωνα με την 43η Διεθνή Συνδιάσκεψη της UNESCO στη Γενεύη το 1992 για την Παιδεία και τον Πολιτισμό, “πολιτισμός είναι ολόκληρο το πλέγμα των πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών που διακρίνουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα και αποτελούν τα στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητάς της. Σε αυτά περιλαμβάνονται τρόποι επιβίωσης, παραδόσεις, αντιλήψεις, τέχνες και γράμματα. Κατά τους Μητούλα et al. (2008) η έννοια της Πολιτιστικής Κληρονομιάς ενός λαού περιλαμβάνει τις ζωντανές εκφράσεις της ιστορικής διαδρομής του, οι οποίες έχουν συνέχεια στο παρόν και στο μέλλον.

Η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να είναι είτε υλική, είτε άυλη και η αξιοποίηση της σήμερα τοποθετείται στον πυρήνα των πολιτικών για την ανάπτυξη ενός τόπου τόσο σε διεθνές, όσο και σε Ευρωπαϊκό και τοπικό επίπεδο. Δεδομένου ότι ο πολιτισμός αποτελεί τον τέταρτο και πολύ σημαντικό πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης, συμβάλει αναμφισβήτητα στην ανάπτυξη των τόπων. Ως ένα από τα βασικά εργαλεία για την προβολή, την ανάδειξη και την ερμηνεία της πολιτιστικής κληρονομιάς προτείνονται οι Πολιτιστικές Διαδρομές. Πρόκειται για περιηγήσεις δομημένες γύρω από ένα κεντρικό θεματικό πυρήνα, οι οποίες μπορούν να περιλαμβάνουν στοιχεία είτε της υλικής, είτε της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς με συγκεκριμένο συνδετικό στοιχείο που τα κατηγοριοποιεί. Κατά τους Μητούλα et al. (2008) το στοιχείο αυτό μπορεί να είναι το είδος των μνημείων, η χρονική περίοδος στην οποία ανήκουν, η γεωγραφική τους κατανομή κ.ά.

Οι πολιτιστικές διαδρομές προσδίδουν νέες αναγνώσεις στα μνημεία και πολλές φορές συμβάλουν στο να διασωθεί και να προβληθεί η άυλη κληρονομιά. Ταυτόχρονα, η προβολή των πολιτιστικών πόρων που αναδεικνύονται μέσα από μια διαδρομή καθιστά τον τόπο ελκυστικό προορισμό για τους επισκέπτες και μπορεί να συμβάλει στην ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών από καινοτόμες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον ευρύτερο πολιτιστικό τομέα.

Η λογοτεχνία αποτελεί μία από τις ύψιστες εκφράσεις του πολιτισμού. Ο κάθε λογοτέχνης ζει, εργάζεται, εκφράζεται και λειτουργεί μέσα σ' ένα περιβάλλον με το οποίο αλληλεπιδρά και έτσι αυτό συχνά αφήνει ανεξίτηλο το σημάδι του στα έργα του. Οι αναγνώστες μισούν πολλές φορές στον κόσμο των ηρώων τους μέσα από τις περιπέτειές τους, που αποκτούν στα μάτια τους ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον και τους ταξιδεύουν νοερά σ' αυτή τη μορφή τέχνης (Μανώλα 2019). Οι πρωταγωνιστές όμως των λογοτεχνικών έργων λειτουργούν ως ξεναγοί, όμως όχι μόνο σε νοερά ταξίδια αλλά και σε πραγματικά, σε τόπους αλλά και πολλές φορές σε ιδιαίτερα μηνύματα που έχουν να κάνουν με την κοινωνία στην οποία ζουν και δρουν συγγραφείς και πρωταγωνιστές μυθιστορημάτων. Τα μηνύματα που προσλαμβάνονται κάποιες φορές είναι βαθύτερα και ξεχωριστά, άλλες φορές είναι αλληγορικά, σίγουρα όμως είναι φορείς ιδεών μίας κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από δυο διαστάσεις, τον χώρο και τον χρόνο (Butler, 1986).

Στο πλαίσιο του χώρου και του χρόνου επιθυμούν να βυθιστούν βαθειά οι ταξιδιώτες των βιβλίων, αυτής της ιδιαίτερης μορφής τουρισμού, του λογοτεχνικού που δεν αποτελεί βέβαια μία νέα ιδέα, αλλά μπορεί σίγουρα να επικουρήσει στην τουριστική προβολή ενός τόπου (Απανασκαλιώτης, 2019). Αφορά συγγραφείς, αφορά έργα, αφορά εμβληματικούς πρωταγωνιστές, συνδυαστικά όμως αφορά και σημαντικές στιγμές της ιστορίας που καταγράφηκαν στην λογοτεχνία, ή μυθιστορήματα που έγιναν κινηματογραφικές ταινίες. Το ενδιαφέρον έγκειται στο γεγονός ότι πολλές φορές ο ταξιδευτής του λογοτεχνικού τουρισμού ξεφεύγει από τις κλασικές διαδρομές· ακολουθεί απάτητα μονοπάτια πάνω στα χνάρια των συγγραφέων που θαυμάζει και των πρωταγωνιστών τους, δίνοντας νέα πνοή σε περιοχές, ακόμη ανεκμετάλλευτες από τον μαζικό τουρισμό γιατί αποκαλύπτει την δυναμική μιας διαφορετικής προσέγγισης. Δείχνει σεβασμό στον τόπο και στους κατοίκους του και συνήθως γίνεται ο ίδιος στη χώρα του, πρέσβης του πολιτισμού του τόπου που επισκέπτεται (Carvalho et al, 2012).

Ο λογοτεχνικός τουρισμός αποτελεί ένα ιδιότυπο είδος πολιτιστικού τουρισμού που ενώ αντιπροσωπεύει ένα μικρό μέρος του παγκόσμιου τουρισμού, μπορεί να αποτελέσει ένα μεγάλο πλεονέκτημα στην ανάπτυξη του τόπου και να συμβάλει στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Κατά την Μανώλα (2020) τα πρόσωπα, τα γεγονότα ενός βιβλίου αποτελούν αφορμή για ταξίδι με μια νέα άποψη, έναν νέο τόνο μια νέα θεματική. Εσωκλείει το μυστήριο το απρόσμενο, την περιέργεια την αναζήτηση το συναισθηματικό δέσιμο την διαφορετικότητα την άλλη ματιά.

Ο λογοτεχνικός τουρισμός είναι συναφής με το ταξίδι σε προορισμούς που συνδέονται με τον συγγραφέα και τα έργα του. Ένας ορισμός αρκετά «στενά» οριοθετημένος, καθώς είναι φανερό ότι σ' αυτόν δεν συμπεριλαμβάνεται ο τουρισμός ο οποίος «υποκινείται» από άλλες τέχνες πέραν της λογοτεχνίας, όπως για παράδειγμα ο τουρισμός που αναπτύσσεται σε ένα μέρος λόγω του ότι στην συγκεκριμένη τοποθεσία έγιναν τα γυρίσματα μιας ταινίας. Σύμφωνα με τον Busby (2001) ο κινηματογραφικός τουρισμός είναι αλληλένδετος με τον λογοτεχνικό σε συμβάλλει καθοριστικά στην ανάδειξη ενός προορισμού. Ο

Squire (1993) θεωρεί ότι η λογοτεχνία ως τουριστικό προϊόν είναι ο πυρήνας, η πρωταρχική ιδέα του αποκαλούμενου «λογοτεχνικού τουρισμού».

Παρά το γεγονός ότι απευθύνεται σε συγκεκριμένη κατηγορία ατόμων, μπορεί να αναδειχθεί σε σημαντικό παράγοντα για την περιφερειακή ανάπτυξη, καθώς έχει κοινωνικοοικονομικό αντίκτυπο σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο στις περιοχές με τουριστική δραστηριότητα. Επίσης για τον λογοτεχνικό τουρίστα οι περιοχές με πλούσιο λογοτεχνικό «υπόβαθρο» και ιστορία, διαθέτουν ένα πλεονέκτημα που μπορούν να το αξιοποιήσουν κατάλληλα για να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητά τους έναντι άλλων περιοχών. Η επίδραση του λογοτεχνικού τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη μπορεί να είναι ακόμα μεγαλύτερη, δεδομένου ότι κατά τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια να διευρυνθεί η ζήτηση για αυτό το σχετικά νέο είδος τουρισμού, μέσω ενεργειών, εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων που απευθύνονται και στην ευρύτερη κατηγορία τουριστών (Τζαμτζής, 2017).

Πολλοί είναι οι συγγραφείς που με το έργο τους έχουν αναδείξει περιοχές ως αξιοθέατα. Με τον τρόπο αυτό ο λογοτεχνικός τουρισμός δημιουργεί τουριστικά ρεύματα ανθρώπων που θέλουν να συνδέσουν το φανταστικό των βιβλίων με το πραγματικό του τόπου. Ο λογοτεχνικός τουρισμός διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην περιφερειακή ανάπτυξη μιας χώρας, καθώς με αφορμή τον τουρίστα αναπτύσσεται και το συνολικό πλαίσιο των παραμέτρων που δημιουργούν ευνοϊκό περιβάλλον για την περαιτέρω ανάπτυξή του, μέσω π.χ. της δημιουργίας υποδομών κ.ά. Έτσι η λογοτεχνία χρησιμοποιείται ως πόρος για την τουριστική βιομηχανία με τους φανατικούς αναγνώστες να επιθυμούν να ακολουθούν τα ίχνη του ήρωα ενός μυθιστορήματος ή να δουν τους τόπους στους οποίους εκτυλίχθηκαν οι ιστορίες που διάβασαν στα βιβλία. Η ιδιότητα του αναγνώστη συγχωνεύεται με εκείνη του τουρίστα και συμβάλλει στην παράταση της τουριστικής περιόδου αφού δεν υπάρχει συγκεκριμένη εποχή γι' αυτό. Τα λογοτεχνικά μέρη αποκτούν νόημα μέσα από συνδέσεις με συγγραφείς και με ήρωες βιβλίων (Fawsett, et al. 2001).

Ο λογοτεχνικός τουρισμός και η περιφερειακή ανάπτυξη συνδέονται στενά, διότι η τουριστική βιομηχανία επιφέρει την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Η ορθή αξιοποίηση του λογοτεχνικού τουρισμού δύναται να συμβάλει στην ανάπτυξη των περιοχών σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, μέσω της αξιοποίησης των τοπικών φυσικών ή πολιτιστικών πόρων και τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης.

Ως «περιφερειακή ανάπτυξη» ορίζεται «η αναγκαιότητα σύγκλισης των διαφόρων περιοχών μιας χώρας προς τον εθνικό μέσο όρο ενός ή περισσότερων κριτηρίων, τα οποία ορίζονται από τους φορείς άσκησης πολιτικής της χώρας ή είναι το αποτέλεσμα διεργασιών και λαϊκών απαιτήσεων που εκκινούν από τη βάση και υπαγορεύονται προς τα πάνω» (Τζαμτζής, 2017).

Ο λογοτεχνικός τουρισμός δύναται να αποτελέσει ένα σημαντικό εργαλείο στη διάθεση των τοπικών/περιφερειακών αρχών για την περιφερειακή ανάπτυξη.

Ως εκ τούτου σύμφωνα με τις Petrevska & Gerasimova, (2012) οι αρμόδιες αρχές:

Καλούνται να αντιμετωπίσουν την ανάγκη θέσπισης μέτρων για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στο πλαίσιο της παροχής «ποιοτικού» τουριστικού προϊόντος σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και, συνάμα, για την διασφάλιση βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Η ανάπτυξη του τουρισμού σε περιφερειακό επίπεδο επιφέρει οικονομική ανάπτυξη, δημιουργώντας νέες προοπτικές για τον ντόπιο πληθυσμό, ο οποίος πλέον βρίσκει κίνητρο να παραμείνει στον τόπο του και να απασχολείται στην τουριστική βιομηχανία. Επίσης, η τουριστική ανάπτυξη στις αναπτυσσόμενες περιοχές οδηγεί στη βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών, των υποδομών και γενικά των συνολικών παραγόντων που συμβάλλουν στην ευημερία της περιοχής και των κατοίκων της, καθώς η τουριστική ανάπτυξη επηρεάζεται, πέραν της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου και της «διαφήμισης» της μέσω των εργαλείων «marketing», από πλήθος άλλων κριτηρίων, όπως π.χ. σύστημα μεταφορών, ψηλό επίπεδο υπηρεσιών, συνολική ικανοποίηση του τουρίστα.

Ο λογοτεχνικός τουρισμός αποτελεί ένα εξέχουσας σημασίας και ισχυρό εργαλείο για τις αρμόδιες αρχές να επιτύχουν την «πολυπόθητη» περιφερειακή ανάπτυξη, ιδίως σε περιοχές όπου έζησε ή βρίσκεται ο τάφος ενός συγγραφέα, αξιοποιώντας το στο πλαίσιο μάλιστα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας και της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, η οικολογία, την οποία λαμβάνει υπόψη το συμφέρον της τοπικής κοινωνίας σε συνάρτηση με την ισότητα των μερών της και την εύρεση της «χρυσής τομής» ισορροπίας μεταξύ της ανάπτυξης και της «διάσωσης» του εν ευρεία έννοια περιβάλλοντος.

2. Πάρκο Ελλήνων Λογοτεχνών Αθήνας

Ονομάζεται ο γύρο χώρος του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Αθηναίων. Είναι δεκντρόφυτος και φιλοξενεί μια συλλογή από 16 έργα τέχνης γλυπτικής λογοτεχνών και προσωπικοτήτων του νεοελληνικού πολιτισμού. Τα γλυπτά αυτά θα μπορούσαν να αποτελέσουν πόλο έλξης τουριστών με κατάλληλες ενέργειες προβολής συντήρησης και αξιοποίησης. Στον ίδιο χώρο στεγάζεται το Μουσείο Ελληνικού Θεάτρου και η πρωτοβουλία ανήκει στον τότε δήμαρχο της Αθήνας Δημήτρη Αβραμόπουλο ο οποίος φιλοδοξούσε να φτιάξει ένα χώρο γεμάτο με σημεία πνευματικού ενδιαφέροντος για τους επισκέπτες. Τα τελευταία χρόνια δεν είχε την φροντίδα της πολιτείας γι αυτό και δεν έχει αξιοποιηθεί και προβληθεί. Αντίθετα μη έχοντας φύλαξη και περίφραξη συχνά βρίσκεται στο έλεος του βανδαλισμού. Τα αγάλματα που κοσμούν τον περίβολο συνοψίζονται στα εξής:

1. Σταμάτης Κλεάνθης και Έντουαρτ Σάουμπερτ: Πρώτο σταθμό αποτελούν οι τις μαρμάρινες προτομές των δύο μεγάλων πολεοδόμων της Αθήνας, οι οποίοι είχαν εκπονήσει τον πρώτο πολεοδομικό χάρτη της Αθήνας εν ονόματι 'Σταμάτης Κλεάνθης' και Έντουαρτ Σάουμπερτ' από τον γλύπτη Φάνη Σακελλαρίου.
2. Κωστής Παλαμάς: ο μαρμάρινος αδριάντας του ποιητή 'Κωστή Παλαμά' αποτελεί το πρώτο άγαλμα Έλληνα λογοτέχνη και τοποθετήθηκε 1975, από τον γλύπτη Βάσου Φαληρέα.

3. Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (Ελ Γκρέκο): Σε συνεργασία με τους Κρήτες Επιστήμονες, ο τότε δήμαρχος της Αθήνας 'Αντώνης Τρίτσης' το 1990, τιμώντας την συμπλήρωση 450 χρόνων από την μέρα που έφυγε από την ζωή ο μεγάλος κρητικός ζωγράφος 'Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (Ελ Γκρέκο)' έδωσε την εντολή να στηθεί στον ίδιο χώρο η προτομή του ζωγράφου από ορείχαλκο, έργο του γλύπτη 'Κώστα Βαλσάμη' (1908-2003).
4. Νίκος Καζαντζάκης: Σχεδόν ταυτόχρονα, την ίδια περίοδο, γίνεται η επόμενη ενέργεια, η οποία είναι η προτομή του 'Νίκου Καζαντζάκη' πάλι από το ίδιο υλικό τον ορείχαλκο. Το γλυπτό βρίσκεται επί της οδού Μασσαλίας στο πάρκο και ο δημιουργός του ήταν ο γλύπτης από την Σμύρνη 'Θανάσης Απάρτης'.
5. Θεοχάρη Κυβέλη: Αποδίδεται όρθια με μακρύ χιτώνα που επιτρέπει να διαγράφεται το λυγρόκορμο σώμα της. Κατασκευάστηκε το 1994 μετά από οικονομική δωρεά των αδελφών 'Δημήτρη Χορν' και 'Γιάννη Χορν' προς το Μουσείο Ελληνικού Θεάτρου. Ως αποτέλεσμα, δημιουργήθηκε το ολόσωμο μαρμάρινο άγαλμα για την ηθοποιό 'Κυβέλη' από την γλύπτρια Ναταλία Μελά (Μποζώνη, 2016).
6. Παντελής Χορν: το 1998, δημιουργείται το γλυπτό του θεατρικού συγγραφέα 'Παντελή Χορν' πατέρα των αδελφών Χορν που αναφέρθηκαν παραπάνω, με την οικονομική δωρεά τους στον χώρο καλλιέργειας της τέχνης και του πνεύματος. Το υλικό κατασκευής ήταν ο ορείχαλκος και ο γλύπτης ο 'Πραξιτέλης Τζανουλίνος'
7. Γεώργιος Θεοτοκάς: Έλληνας λογοτέχνης. Ο γλύπτης Θεόδωρος Παπαγιάννης κατασκευάζει το 2000, στον δεντρόφυτο περίβολο του Πνευματικού Κέντρου Αθηναίων την προτομή του λογοτέχνη από ορείχαλκο
8. Άγγελο Τερζάκης: Έλληνας λογοτέχνης και δοκιμιογράφος η προτομή του οποίου κοσμεί τον περίβολο του Πνευματικού κέντρου, κατασκευή του γλύπτη Καπογιάννη από 2000
9. Γρηγόριος Ξενόπουλος: μαρμάρινη προτομή του μυθιστοριογράφου και θεατρικού συγγραφέα, έργο της γλύπτριας Μαίρης Παπακωνσταντίνου.
10. Κωστής Μπαστιάς: συγγραφέας με καταγωγή από Σύρο, ο γλύπτης Τζανουλίνος φιλοτεχνεί το άγαλμα, κάνοντας χρήση για άλλη μια φορά του υλικού ορείχαλκου. Ο συγκεκριμένος γλύπτης είχε φιλοτεχνήσει στο παρελθόν ανάλογη μαρμάρινη προτομή του συγγραφέα στο νησί της καταγωγής του, με αποτέλεσμα να αποσπάσει ιδιαίτερα καλές κριτικές και την ευκαιρία της δημιουργίας αυτού, στον περίβολο του Πνευματικού Κέντρου Αθηνών (Μποζώνη, 2016).
11. Ιωάννης Κονδυλάκης: Την ίδια χρονιά, δρομολογείται κι η δημιουργία της ορειχάλκινης προτομής του συγγραφέα, διηγηματογράφου και ηθογράφου 'Ιωάννη Κονδυλάκη', η οποία ήταν δωρεά του συλλόγου των Βιαννιτών Ηρακλείου Κρήτης. Φιλοτεχνήθηκε από τον γλύπτη Ζάχο Μπεκιάρη.

12. Μανώλης Καλομοίρης: Ένα χρόνο αργότερα, το 2003, τοποθετείται στον περίβολο του Πνευματικού Κέντρου η μαρμάρινη προτομή του μουσικού και συνθέτη Μανώλη Καλομοίρη. Δημιουργήθηκε από τον γλύπτη Νίκο Περαντινό το 1973 για χρήση του Μουσείου του 'Νίκου Περαντινού'. Το 2002 έγινε σμίλευση μαρμάρου στο έργο τέχνης και έναν χρόνο αργότερα, επί δημαρχίας 'Ντόρας Μπακογιάννη' δωρήθηκε στον Δήμο Αθηναίων από το μουσείο και τοποθετήθηκε στον δεντρόφυτο περίβολο. Χορηγοί του γλυπτού ήταν η Κρατική Ορχήστρα Αθηνών και η Εθνική Λυρική Σκηνή.
13. Αντώνης Τρίτσης: Συνεχίζοντας στην ίδια χρονολογία, ο Δήμος Αθηναίων προκήρυξε έναν καλλιτεχνικό διαγωνισμό. Επί δημαρχίας 'Δημήτρη Αβραμόπουλου' το έργο που πήρε την πρωτιά ήταν το γλυπτό για τον πρώην Δήμαρχο Δήμου Αθηναίων και Έλληνα πολιτικού 'Αντώνη Τρίτση'. Το γλυπτό από ορειχάλκο χαρακτηρίζει μία ιδιαίτερη γαλήνη στο πρόσωπο μ' έναν ταυτόχρονο δυναμισμό, τέτοιο ώστε να δίνει πνοή στον εικονιζόμενο. Φιλοτεχνημένο από τον πολυβραβευμένο Κώστα Αργύρη.
14. Γεώργιος Κατσίμπαλης: Κλείνοντας τον κύκλο της εισαγωγής των γλυπτών των μεγάλων προσωπικοτήτων στον περίβολο, την εμφάνισή του κάνει η ορειχάλκινη προτομή του 'Γεώργιου Κατσίμπαλη'. Το 2006, λοιπόν, επί δημαρχίας της Ντόρας Μπακογιάννη γίνεται επένδυση του Ιδρύματος Κωστή Παλαμά – Γεώργιου Κατσίμπαλη για την ανέγερση του συγκεκριμένου έργου στον προαύλιο χώρο του Πνευματικού Κέντρου Αθηνών. Φιλοτεχνήθηκε από τον γλύπτη και διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Κωνσταντίνο Παλαιολόγο. Παρόλο που το έργο ήταν έτοιμο αυτή την χρονολογία, τα αποκαλυπτήρια ήρθαν έναν χρόνο αργότερα, τον μήνα Φλεβάρη, από τον τότε Δήμαρχο Δήμου Αθηναίων Νικήτα Κακλαμάνη, ένα μήνα αφότου είχε αναλάβει και επίσημα τα καθήκοντα του δημάρχου.
15. Κωνσταντίνος Βέλλιος: Το 2011, λοιπόν, προ εκπλήξεως γίνεται μια νέα εισαγωγή και δημιουργία αγάλματος προς τιμήν του Βαρόνου 'Κωνσταντίνου Βέλλιου'. Το φιλοτέχνημα έγινε ως ορειχάλκινη προτομή από τον γνωστό γλύπτη 'Κώστα Αργύρη' ως το δεύτερο και τελευταίο για την συλλογή του, της προφοράς του, στον δεντρόφυτο περίβολο, επί δημαρχίας 'Γεωργίου Καμίνη'. Μία κίνηση που απέπνεε αισιοδοξία καθώς εκδηλώθηκε ενδιαφέρον για τον χώρο από τον νεοεκλεγέντα δήμαρχο. Παρόλα αυτά, δεν αρκεί το ενδιαφέρον χωρίς την προστασία και την συντήρηση των μνημείων.
16. Κώστας Ουράνης: η ορειχάλκινη προτομή του Κώστα Ουράνη, ενός πολύ σημαντικού Έλληνα ποιητή, πεζογράφου, κριτικού λογοτεχνίας φιλοτεχνήθηκε 10 χρόνια πριν την τοποθέτησής του και βρισκόταν στο ίδρυμα Ουράνη. Το πραγματικό όνομα του καλλιτέχνη 'Κλέαρχος Νιάρχος', δεν ήταν της αρεσκείας του, όπως δείχνει η πλέον υπογραφή του στα λογοτεχνικά κείμενα. Το άγαλμά του φιλοτεχνημένο με λεπτομέρεια από τον Πραξιτέλη Τζανουλίνο, το 3ο γι' αυτόν σε συλλογή έργο που στολίζει τον δεντρόφυτο περίβολο και το τελευταίο οριστικά μνημείο που τοποθετήθηκε μέχρι και σήμερα επί δημαρχίας Γεώργιου Καμίνη μετά από ευγενική χορηγία του Ιδρύματος Κωνσταντίνου και Ελένης Ουράνη (Μανώλα, 2020α).

Σήμερα τα γλυπτά από μάρμαρο και οι ορειχάλκινες προτομές θυμίζουν εικόνες εγκατάλειψης και στιδήποτε άλλο που είναι διάφορο του επιπέδου του πνεύματος που εξέπεμπαν αυτοί οι άνθρωποι. Εξαιτίας της κακής φύλαξης του δήμου, τα αγάλματα έπεσαν θύμα λαθρεμπορίου και βανδαλισμού (Κανιμάς, 2018). Την άτυχη μοίρα του βανδαλισμού βιώνει και το παρεκκλήσι που στεγάζεται στον περίβολο, το οποίο είναι των Αγίων Αναργύρων (Μποζώνη, 2016). Το πάρκο έχει γίνει μόνιμη κατοικία αστέγων και ανθρώπων του περιθωρίου. Καθημερινές είναι οι εικόνες χρήσης ναρκωτικών ουσιών και άλλων καθώς και διακίνησης ουσιών (Ασλανίδου, 2018). Η επιρροή έχει περάσει και στους φοιτητές όπου βλέποντας αυτές τις εικόνες απομακρύνονται προκειμένου να μην πέσουν θύματα βίαιων συμπεριφορών. (Χατζησπύρου, 2018).

3. Προτάσεις Αξιοποίησης του Πάρκου Ελλήνων Λογοτεχνών

Ηα πρέπει να εφαρμοστεί ένα οργανωμένο σχέδιο για την αναβάθμιση του Πάρκου Ελλήνων Λογοτεχνών βασισμένα στους κανόνες/προϋποθέσεις των Wang και Zhang (2017).

Τεχνική αρτιότητα του Πάρκου.

- Να βγάζει συναίσθημα στον επισκέπτη.
- Να υπάρχει εξυπηρέτηση, άνεση και την ευκολία.
- Να εκπέμπει αυθεντικότητα.
- Η πολιτεία θα μπορούσε να οργανώσει πολιτιστικές διαδρομές στο χώρο και εξειδικευμένες ξεναγήσεις.
- Το πάρκο Ελλήνων λογοτεχνών μπορεί να γίνει σημάδι μιας νέας ευαισθησίας απέναντι σε πολιτιστικά σύμβολα της περιοχής.
- Ένα οργανωμένο σχέδιο ανάπτυξης και προβολής θα βοηθούσε στην τόνωση της εθνικής υπερηφάνειας στην διάτρηση των τυπικών παραδόσεως.
- Μπορεί να βοήθησε στην αύξηση της αξίας της ιστορίας και της ταυτότητας του λογοτεχνικού τοπίου. Η φροντίδα του συμβάλει στην ανάπτυξη του τόπου και στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.
- Η φροντίδα και η προβολή του μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης εγχώριου και διεθνούς τουρισμού αλλά και παράδειγμα μίμησης για αξιοποίηση της πολιτιστικής λογοτεχνικής και ιστορικής κληρονομιάς.

4. Συμπεράσματα

Εξετάζοντας την πορεία του πάρκου Ελλήνων λογοτεχνών σε διάστημα 40 ετών από την γέννηση του διαπιστώνουμε ότι η εξέλιξη δεν είχε την ανοδική πορεία που άρμοζε στον συγκεκριμένο χώρο. Για την δημιουργία του χρειάστηκαν οικονομικοί πόροι και άνθρωποι με ταλέντο και καλλιτεχνικό χέρι για να αποδώσουν πρόσωπα που έχουν χαραχτεί

στην ιστορία. Θα μπορούσε να είχε αξιοποιηθεί χωρίς μεγάλες δαπάνες με την δημιουργία λογοτεχνικών διαδρομών και λογοτεχνικών πάρκων σ ένα ταξίδι ανθρώπινης, λογοτεχνική και πολιτιστικής εμπειρίας το οποίο παράλληλα θα ήταν μια κερδοφόρος επιχείρηση η οποία θα συνέβαλε στην διατήρηση, επανεκτίμηση και η ανάκτηση της τεράστιας λογοτεχνικής κληρονομιάς της Ελλάδας. Όμως με την βοήθεια της πολιτείας και όλων των πολιτών το Πάρκο μπορεί:

- Να προβάλλει την πολιτιστική παράδοση της Ελλάδος,
- Να αναδείξει τον πολιτισμό μέσα από την αναβίωση των παραδόσεων, των εθίμων και της λαογραφίας,
- Να ενισχύσει την στενά τοπική αστική φυσιογνωμία στηρίζοντας τη γειτονιά προβάλλοντας άξιους εκπροσώπους του πνεύματος και αποσυνδέοντας την περιοχή από φαινόμενα υποβάθμισης
- Να αυξήσει την επισκεψιμότητα της περιοχής
- Να συμβάλλει στη συσπείρωση του τοπικού πληθυσμού μέσα από την ανάπτυξη πνεύματος κοινωνικής αλληλεγγύης, συνεργασίας και κοινής δράσης.
- Η συλλογικότητα μπορεί να αντιταχτεί στο κατεστημένο της αδράνειας ξεπεράσει την “κουλούρα της σιωπής” και της απομόνωσης και να εμπλακεί ενεργά σε μια προσπάθεια απαρχής της πολιτισμικής και κοινωνικής αναγέννησης του δήμου Αθηνών.
- Η ανανέωση του τρόπου που συνδέει τα άτομα με τον πολιτισμό, η αίσθηση συμμετοχής στην οργάνωση κοινών δραστηριοτήτων πολιτιστικού και, κατ’ επέκταση, κοινωνικού περιεχομένου ενεργοποιούν, προάγουν την κριτική εθελοντική συνείδηση και ενδυναμώνουν τη λειτουργία του δήμου. Ο πολιτισμός και οι τέχνες μπορούν και λειτουργήσουν ενδυναμωτικά σε κοινότητες σε δήμους και στην περιφέρεια.

Βιβλιογραφία

- Απανασκαλιώτης, Χ. (2019) Λογοτεχνία και τουρισμός: Κάτω από το πεζοδρόμιο υπάρχει πάντα η παραλία. *Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων*. Διαθέσιμο στο: <https://www.amna.gr/freepress/article/351765/Logotechnia-kai-tourismos-Kato-aro-to-pezdromio-uparchei-panta-i-paralia>
- Ασλανίδου, Κ. (2018) «Μασσαλίας: Ο πεζόδρομος της απόγνωσης». Ανακτήθηκε 8/11/2021 <https://www.athina984.gr/2018/03/30/massalias-o-pezdromos-tis-apognosis/>
- Butler, R. (1986) Literature as an influence in shaping the image of tourist destinations: A review and case study. In J. Marsh (Ed.) *Canadian studies of parks, recreation and foreign lands* (pp. 111-132). Occasional paper no. 11, Peterborough, Department of Geography, Trent University.

- Busby, G., Klung, J. (2001) Movie-induced tourism: The challenge of measurement and other issues. *Journal of Vacation Marketing* V.7(4) Research <https://doi.org/10.1177/135676670100700403>
- Carvalho, I., Baptista, M. M., Costa, C. (2012) Binding Culture and Tourism through Literature: The potential of Literary Tourism. *International Journal of Hospitality and Tourism*, 2(2), 1-26.
- Fawsett C., Comack P. (2001) Guarding authentically at literary tourism sites. *Annals of Tourism Rese.*
- Hoppen A., Brown L, Fyall A. (2014) Literary tourism: Opportunities and challenges for the marketing and branding of destinations. *Journal of Destination Marketing & Management*, Volume 3, Issue 1, 37-47.
- Κανιμάς, Μ. (2018) «Βανδαλισμοί και πάλι στο κέντρο των Αθηνών». Ανακτήθηκε 8/11/2021 http://www.bloko.gr/2018/03/blog-post_989.html
- Μανώλα, Μ. (2019) *Λογοτεχνία- Τουρισμός – Πολιτισμός* (επιμ. Μανώλα). Αθήνα.
- Μανώλα, Μ. (2020α) *Εγχειρίδιο Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Τσότρας.
- Μανώλα Μ. (2020β) *Βιωματικό Οδοιπορικό στους Λογοτέχνες της Επτανησιακής*. Σχολής. Αθήνα: Τσότρας.
- Μητούλα, Ρ., Αστάρα, Ο. & Καλδής, Π. (2008) *Βιώσιμη ανάπτυξη, Έννοιες, διεθνείς και ευρωπαϊκές διαστάσεις*. Αθήνα: Rosili.
- Μποζώνη, Α. (2016) *Ιστορίες εγκατάλειψης στο κέντρο της πόλης – Το τετράγωνο της ντροπής*. Ανακτήθηκε: 08/11/2021, <https://www.thetoc.gr/politismos/article/istories-egkataleipsis-sto-kentro-tis-polis-to-tetragwno-tis-ntropis>.
- Petrevska, B., Manasieva-Gerasimova, V. (2012) Tourism in Regional Development: Empirical Evidence. *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*, Vol 5(2), 6-20. <https://eprints.ugd.edu.mk/702/1/Tourism%20in%20regional%20development%20empirical%20evidence.pdf>
- Squire, J., S. (1993) Voluing Countryside: Reflections on Beatrix Potter Tourism. *JSTOR*, [Vol.25, No.1 \(Mar,1993\)](https://www.jstor.org/stable/20003206), pp.5-10. <https://www.jstor.org/stable/20003206>
- Τζαμτζής, Ν. (2017) Περιφερειακή ανάπτυξη: Θεωρητική προσέγγιση και εφαρμογή στην Ελλάδα. http://ikee.lib.auth.gr/record/288661/files/TZAMTZHS_EE.pdf
- Χατζησπύρου, Χ. (2018) «Χρήση ναρκωτικών έξω από τη Νομική - Εικόνες γροθιά στο στομάχι.» *Protothema*. Ανακτήθηκε 8/11/2021, <https://www.protothema.gr/greece/article/821735/eikones-grothia-sto-stomahi-toxikomaneis-kanoun-hrisi-skliron-narkotikon-exo-apo-ti-nomiki/>
- Wang H.J. & Zhang D. (2017) Comparing literary tourism in Mainland China and Taiwan: The Lu Xun Native Place and the Lin Yutang House, *Tourism Management*, 59:234.